

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

УДК 78

DOI 10.33514/1694-7851-2021-3-235-238

Бердигулова Назира Арсыбековна

И.Арабаев атындагы КМУ, Чыгыш таануу жана эл аралык мамилелер факультетинин
ага окутуучусу

Бердигулова Назира Арсыбековна

Старший преподаватель факультета Востоковедения и международных отношений,
КГУ им. И.Арабаева

Berdigulova Nazira Arsybekovna

Senior Lecturer, Faculty of Oriental Studies and International Relations,
KSU named after I. Arabaev

БАЛДАРДЫН МУЗЫКАЛЫК ЧЫГАРМАЧЫЛЫГЫН ӨНҮКТҮРҮҮДӨГҮ МУЗЫКАЛЫК ФОЛЬКЛОР

МУЗЫКАЛЬНЫЙ ФОЛЬКЛОР В РАЗВИТИИ ДЕТСКОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

MUSICAL FOLKLORE IN THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S MUSICAL ART

Аннотация: Музыкалык искусство балдарды өздөрүн руханий жактан маанилүү адам катары жүзөгө ашырууга, курчап турган дүйнөгө көркөм, эстетикалык, адеп-ахлактык баа берүү жөндөмүн өркүндөтөт. Маданияттын туруктуу баалуулуктарын өздөштүрүү, муундардын руханий тажрыйбасын кабыл алуу.

Аннотация: Музыкальное искусство развивает у детей способность осознавать себя духовно важными людьми, оценивать окружающий мир художественно, эстетически и морально. Усвоение устойчивых ценностей культуры, принятие духовного опыта поколений.

Annotation: Musical art develops in children the ability to be aware of themselves as spiritually important people, to evaluate the world around them artistically, aesthetically and morally. Assimilation of sustainable cultural values, acceptance of the spiritual experience of generations.

Негизги сөздөр: музыкалык фольклор, балдар музыкасы, оюн фольклору, элдик оюндар, тегерек бийлер, саноо, балдар менен оюндар.

Ключевые слова: музыкальный фольклор, детское музыкальное творчество, игровой фольклор, фольклорные игры, хоровод, считалка, игры с детьми

Key words: musical folklore, children's music, play folklore, folk games, round dances, counting, games with children.

Азыркы этапта мектепке чейинки балдарды музыкалык фольклордун жардамы менен музыкалык тарбиялоонун башкы милдети - баланын негизги түшүнүктөрү калыптана баштаган, сүйлөө жана ой жүгүртүүсү, жөндөмдүүлүктөрү башталгандан баштап элдик музыкага бетме-бет кайрылуу, көндүмдөр жана жөндөмдөр өркүндөп жатат.

Дал ушул жашоонун алгачкы күндөрүнөн тартып эле баланын дүйнө таанымын жалпылап калыптандыруу каражаты катары кызмат кылган музыкалык фольклор, анын эстетикалык жана адеп-ахлактык маңызы боюнча ассоциативдик, образдуу ой жүгүртүүсүн өнүктүрөт. Ой жүгүртүүнүн аркасында бала өзүнүн чыгармачыл жөндөмдөрүн өркүндөтөт, чыгармачыл иш тажрыйбасын алат, анын инсандыгын калыптандырат.

Балдардын музыкалык чыгармачылыгын өркүндөтүү жолдорун издөө ар дайым мугалимдердин жана изилдөөчүлөрдүн көңүл чордонунда болуп келген. Алардын көпчүлүгү орус музыкалык фольклорун баланын чыгармачыл өнүгүүсүнүн алдыңкы каражаты деп белгилешкен.

Бул жаш баланын образдуу образдарына жана интонациялык экспрессивдүүлүгүнө бай, музыкалык фольклор, баланын дүйнө таанымын бүтүндөй эстетикалык жана адеп-ахлактык маңызында калыптандыруучу каражат болуп, ассоциативдик, образдуу ой жүгүртүүнү өнүктүрөт. Ой жүгүртүүнүн аркасында бала өзүнүн чыгармачыл жөндөмдөрүн өркүндөтөт, чыгармачыл иш тажрыйбасына ээ болот, анын инсандыгын калыптандырат. Балдарга арналган элдик чыгармаларда балдардын жашын так түшүнүү байкалат. Демек, алардын чыгармачылык көрүнүштөргө жеткиликтүүлүгү.

Ыр жана оюн фольклору - бул текст иш-аракетке түрткөн ырдоо менен оюндар. Айрым иш-аракеттерди тандап жана аткарууда балдар элдик хореография жаатындагы кыймылдарды, бий элементтерин, балдардын музыкалык аспаптарындагы импровизацияны, мимика, ымдоо жана пантомима, дене тарбия жаатындагы жалпы өнүгүү кыймылдарын колдонушат: чуркоо, секирүү, басуу.

Ырдын мазмуну көбүнчө импровизацияны камтыйт, бул аларды балдардын музыкалык чыгармачылыгын өнүктүрүүдө колдонууга мүмкүндүк берет. Пьесанын ырлары ар түрдүү: айрымдарында драматургияга басым жасалат ("Жана биз таруу сээп, сээп койдук", "Нан", "Жука муздагыдай", "Жашыл шалбаада", "Бакчада болобу"), башкаларында - дене тарбия көнүгүүлөрү боюнча ("Жамгыр", "Биздин дарбазанын астындагыдай"), үчүнчүдөн - бийдин башталышына чейин ("Зайинка, бий", "Нымдуу токой жолунда", фольклордук музыка оюндары же ырдоо менен коштолгон фольклордук оюндар) , же алар хор бийинин каармандын ойноочу ырлары деп аталат.

Кандай болгон күндө дагы, бул чыгармаларга оозеки-поэтикалык жана бий башталышы көп айкалышкан чакан театралдаштырылган оюн-зоок, ошондой эле фольклордук тексттин мазмуну, көлөмү, ритмикалык негизи, түзүлүшү, ырдын обонунун жөнөкөйлүгү мүнөздүү. , бул ырдын аткарылышын кыймыл жана театралдаштыруу менен айкалыштырууга мүмкүндүк берет. Элдик ыр-оюндарды көркөм чыгармачылыктын ар кандай түрлөрү менен балдардын жөндөмдөрүн өркүндөтүү үчүн колдонсо болот.

Көпчүлүк учурларда, биздин бала бакчада сюжет-мотор тарабына байланыштуу оюндарды колдонобуз. Мугалим балдарга жардам берет, ал эми мугалимге ыр жана фольклорду ойноо жана ага жүктөлгөн милдеттер жардам берет, аларды чечүү күтүлгөн натыйжага алып келет.

Чыгармачылыкты калыптандыруу үчүн фольклордук ыр-оюндарды колдонуунун тутумунун негизин алардын татаалдашуусуна негизделген белгилүү бир педагогикалык милдеттердин ырааттуулугу түзөт: ырдап бүткөн оюнду аткарганда жеке чыгармачылык көрүнүштөрдү жарым-жартылай активдештирүүдөн (1-этап). бүтүндөй элдик ырды жекече оюн чечмелөө (II - III баскычтар), андан кийин элдик ырлардын негизинде толук оюндун пландуу жамааттык курамына чейин (IV - V этаптар). Элдик оюндарды ырдоо менен колдонуу жалпы класстарда да, балдардын өз алдынча музыкалык-оюн иш-аракеттеринде да жеткиликтүү.

Фольклордук билим жандуу жана стихиялуу болушу керек. Тегерек бий оюндары адаттан тыш кыймыл-аракеттери менен айырмаланат: алар тексттик ритмге жана аны коштогон обонго баш ийген, пластикалуу, экспрессивдүү. Кыймылдар оюндун мазмунун сахналаштырат. Мунун бардыгы балдардын элестетүүсүн ойготот, музыкалык жөндөмдөрүн жана көркөм табитин өрчүтөт. Тегерек бийдин борборунда башкы ролду ойногон бала үлгү болот. Бул кыймылдарды жасоодо анын жоопкерчилигин жогорулатып гана тим болбостон, ага өзгөчө ырахат тартуулайт, аны өзүнүн көзүнчө көтөрөт.

Калган балдар, мугалимди эмес, теңтушун туурап, кыймылдын ырааттуулугуна гана эмес, образды түзүүдө биримдикке жетишкенде, оюн кызматташтыгынын жаңы тажрыйбасына ээ болушат. Бул оюн балага эмоцияларын билдирүүдө толук эркиндик берет,

көңүл ачууга, стихиялуулукка жана ал тургай эркечке жол берет. Баарынын алдында сүйлөгөндөн уялган же кыймыл-аракет жасай албаган балдарга жардам берүү өтө маанилүү.

Мындай учурларда, мен балага кандайдыр бир ылайыктуу кыймыл сунуштайм (бирок шыбырап гана, кулак менен), же сиз түздөн-түз жардам бере аласыз: ийримге кирип, бийлеңиз же аны менен кошо секиресиз. Балдар жасаган кыймылдар ар кандай болушу керек, мисалы, манжасы менен ойноп титирөө, мүйүз жасоо, кол булгалоо, секирүү, бийлөө, ийрүү, таазим кылуу, кол чабуу ж.б. Бул учурда кыймылдар үндөр же чакырыктар менен коштолушу мүмкүн. Тегерек бий оюнунда бир гана чектөө бар: бардык кыймылдар эстетикалык болушу керек. Балдарды антикке жол бербөө керек.

Балдар образга кирип, оюндан ырахат алышы үчүн, ар бир кыймыл бир нече жолу кайталанышы керек. Кыймылдарды ойлоп табууга балдардын кызыгуусун арттыруу үчүн, "ким кызыктуу болот ..." деген атаандаштык элементин киргизсек болот. Варианттар мугалим тарабынан бааланат жана тандалат, аларды аткарууда сынап көрүшөт. Мунун алдында ырды деталдуу талдоо жүргүзүлөт, ырдын мүнөзүн чагылдырып гана тим болбостон, анын ар кандай бөлүктөрү менен ырааттуу бир катар кыймылдарды тандап алуу милдети коюлган.

Рифма жанры өзгөчө балдардын фольклордук чыгармасында өнүккөн. кошумча берилген рифмалуу ыр сап, бирок көлөмү боюнча чүчүкулак тартууга караганда бир аз чоңураак. Окурмандардын 6, 8, 10 же андан көп саптары бар. Эсептегичтин жардамы менен оюндун катышуучулары саналып чыгат (аты ошондон), алардын ролдору же оюнга катышуу тартиби аныкталат.

Рифмаларды эсептөөдө, көбүнчө санарип сөздөр колдонулат.

Эсептөө рифмасынын мисалы:

Биринчиси берди,
Дагы бири алып,
Үчөө отурушту - бардыгы тамактанып жатышты.
Сиз божомолдошунуз керекпи?
Түркчө жазасызбы?

Бирок рифма белгилүү бир практикалык максаттарды көздөп гана койбостон (оюнчуларга тартипти орнотот), ал көп учурда эч кандай күмөнсүз поэтикалык маани берет. Ага ар кандай күлкүлүү окуялар кириши мүмкүн.

Мисалы, оюнчулардын бири колу менен балдарга кезеги менен тийип мындай дейт:

"Бир эки үч төрт,
Батирде ортолор бар болчу,
Алардын досу, чоң жөргөмүш Крестовик адатка айланган.
Беш, алты, жети, сегиз,
Биз жөргөмүштөн сурайбыз: "Сен, тойгон, барба",
Кел, Мишенка, айдагыла "деди.
Кимге "коргошун" деген сөз түшсө, ал лидер болуп калат.

Балким, мугалимдер балдар менен элдик оюндарды уюштурушу үчүн эң негизгиси өзү чыгармачыл адам болушу керек.

Колдонулган адабияттар:

1. Зацепина М.Б. Бала бакчадагы элдик майрамдар / М.Б.Зацепина, Т.В.Антонова. - М.: Мозаика-синтез, 2005. -- 49 б.
2. Балдарга Мекенди сүйүүгө кантип үйрөтүү керек / Комп. Ю.А.Антонов. М.: АРКТИ, 2005. --168 б.
3. Назаров Л. "Ыр фольклоруна киришүү", "Элдик чыгармачылык" журналы No6, 1999, No1, 2000.
4. Ветлугина Н.А. "Баланын музыкалык өнүгүүсү", М.Агартуу, 1988.
5. Мельников М.Н. Орус балдар фольклору: университеттер үчүн окуу куралы / М.Н.Мельников. - М.: Билим берүү, 1987. - 236, [4] б.

6. Немов Р.С. "Психология", М. Владивосток 1999.
7. Виноградов, Г.С. Орус балдар фольклору. Оюн прелюдиялары - Иркутск, 1990.- 195б.
8. Ковязин, М. Н. Медиапланирование: исследование аудитории средств массовой информации и планирование размещения рекламы в Кирове и Кировской области [Текст]. – Киров, 2000.
9. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. – М., 2004.

УДК 78

DOI 10.33514/1694-7851-2021-3-238-241

Бердигулова Назира Арсыбековна

И.Арабаев атындагы КМУ, Чыгыш таануу жана эл аралык мамилелер факультетинин
ага окутуучусу

Бердигулова Назира Арсыбековна

Старший преподаватель факультета Востоковедения и международных отношений,
КГУ им. И.Арабаева

Berdigulova Nazira Arsybekovna

Senior Lecturer, Faculty of Oriental Studies and International Relations,
KSU named after I. Arabaev

БАЛДАР ФОЛЬКЛОРУНДАГЫ МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ КУРАКТАГЫ БАЛДАРДЫН ЧЫГАРМАЧЫЛЫГЫН ӨНҮКТҮРҮҮДӨГҮ РОЛУ

РОЛЬ В РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСТВА У ДОШКОЛЬНИКОВ В ДЕТСКОМ ФОЛЬКЛОРЕ

ROLE IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY IN PRESCHOOLERS IN CHILDREN'S FOLKLORE

Аннотация: Балдардын музыкалык чыгармачылыгын калыптандыруу - балдарды искусство менен тааныштыруунун эң маанилүү маселелеринин бири. Чыгармачыл көрүнүштөргө жөндөмдүүлүк, изилдөөчүлөр белгилегендей, айлана-чөйрөнүн, жашоо шарттын, тарбиянын таасири астында пайда болот.

Аннотация: Формирование детского музыкального творчества является одной из наиболее важных проблем приобщения детей к искусству. Способность к творческим проявлениям, как отмечают исследователи, возникает у человека не от рождения, а формируется под воздействием среды, условий общественной жизни, под воздействием воспитания.

Annotation: The formation of children's musical creativity is one of the most important problems of introducing children to art. The ability for creative manifestations, as the researchers note, arises in a person not from birth, but is formed under the influence of the environment, the conditions of social life, under the influence of upbringing.

Негизги сөздөр: балдардын музыкалык чыгармачылыгы, музыкалык - оюн фольклору, мектепке чейинки курактагы балдар, элдик көркөм маданият, элдик жашоо, угуу, оюнду кабыл алуу.

Ключевые слова: детское музыкальное творчество, музыкально – игровой фольклор, дошкольник, народная художественная культура, народный быт, слушание, восприятие игры.

Key words: children's musical creativity, musical - game folklore, preschooler, folk art culture, folk life, listening, perception of the game.